

9. Таманага Браян. Верховенство права: історія, політика, теорія/ Перекл. з англ. А.Іщенко.-К.: Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2007.-208с.
10. Костицький М. В. Філософський аналіз європейського права та його трьох світоглядних джерел /Філософські та методологічні проблеми права. Випуск 1.- К.: Атіка, 2009.- 152 с.
11. Андрейцев В. Безробіття загрожує некваліфікованим юристам// Дзеркало тижня.-2001.-20-26 жовтня.-С. 13
12. Фрейре Пауло. Формування критичної свідомості /З англ. пер. О. Дем'ячук. - К.: Юніверс, 2003.-176 с.

Наум М.Ю. Критицизм як метод пізнання позитивного права

У статті досліджується питання необхідності критики для розуміння сутності позитивного права, а також для формування у юриста високої громадянської зрілості.

Ключові слова: право, держава, критицизм, юрист, позитивне право.

Наум М.Ю. Критицизм как метод познания позитивного права

В статье исследуется вопрос необходимости критики для понимания сущности позитивного права, а также для формирования у юриста высокой гражданской зрелости

Ключевые слова: право, государство, критицизм, юрист, позитивное право

Naum M.Yu. Criticism As The Learning Method Of Positive Law

In the article the author investigates the problem of criticism necessity to understand the positive law nature and to form the lawyer's high civil maturity.

Keywords: law, state, criticism, lawyer, positive law.

Омишук І. І. , Шутак І. Д.

“Пастки” в юридичних документах та способи їх розпізнавання

УДК 347.781.55 + 303.642.022

Актуальність вивчення юридичної техніки обумовлена тим, що вона, як цілісний, соціально-правовий інститут, як практичний метод створення та розвитку діючого права, об'єктивно необхідна людському суспільству. Юридична техніка відноситься до числа “вічних” правових явищ, які ніколи не втрачають своєї актуальності. Будучи засобом створення й удосконалення права, юридична техніка супроводить його на всіх етапах розвитку, відображаючи національні та історичні особливості.

На відміну від правової політики, яка є провідником впливу “зовнішніх” чинників, що визначають стратегічні напрями формування правової системи, юридична техніка – внутрішній, власне юридичний інструментарій, що дозволяє удосконалювати правову систему і підтримувати її “в робочому стані”. Юридична техніка – це сукупність певних прийомів, правил, методів, що застосовуються як при розробці змісту та структури правових актів, так і при їх втіленні в життя. Елементами юридичної техніки є юридична термінологія, юридичні конструкції, способи побудови нормативно-правових актів [3].

Значний внесок у вивчення проблем юридичної техніки здійснили такі зарубіжні та вітчизняні вчені-теоретики як Ю. А. Тихомиров, М. Л. Давидова, Н. А. Власенко, Д. А. Керимов, А. С. Піголкін, А. А. Ушаков, А. Ф. Черданцев, В. М. Баранов, С. С. Алексєєв, С. П. Хижняк, Е. С. Шутрина, І. О. Біля, Т. С. Подорожна, А. Ф. Ткачук та ін.

Юридично-технічний рівень нормативно-правового акту є одним з найбільш важливих показників його якості. Технічна досконалість правових норм – вирішальна умова стабільності та впорядкування суспільних відносин. Вирішенню цього завдання служать прийоми й засоби юридичної техніки. На жаль, незважаючи на величезну популярність технічно-юридичної проблематики, у сучасній вітчизняній теоретико-правовій літературі практично відсутні комплексні монографічні роботи з юридичної техніки й домінує законотворчий нахил у її вивченні.

Техніка юридичного письма незамінна в якості ідеальної і матеріальної основи професійної компетентності парламентаріїв, службовців державного апарату, юристів. Основним в цій групі є мова права, точніше, сукупність різноманітних мовних засобів, використовуваних у процесі правотворчої діяльності. Основу термінологічної системи права, що виступає своєрідним ядром, об'єднуючим всі структурні елементи та стилістичні зрізи юридичної мови, утворюють наукові терміни, що змінюються і розвиваються в міру розвитку юридичної науки [6, с. 9].

Знання законодавства дозволяє не тільки ефективно його застосовувати в законних інтересах зацікавлених громадян та організацій, а й використовувати неправомірним чином. При підготовці юридичних документів, недобросовісні юристи закладають в них безліч положень – так званих пасток. Л. Кураков в словнику-довіднику з економіки й права подає “пастку” як ситуацію, що нагадує замкнуте коло; положення, в якому спроба вийти з кризи одним шляхом веде іншим шляхом до тієї ж кризи [12].

Пастки потрапляють в тексти юридичних документів через некомпетентність та неувважність укладачів. Розпізнати їх не так просто, проте вони можуть мати вирішальне значення для результату правового спору. До найбільш типових юридичних пасток відносять: прийняття (підписання) документа органом (посадовою особою) за межами своєї компетенції; недотримання вимог, що пред'являються до змісту або форми документа; неналежне оформлення документа; логічні пастки: взаемовиключні або суперечливі положення; прогалини у правовому регулюванні; колізії, фактографічні помилки (наприклад, відсилання до актів, які не існують); широке або вузьке тлумачення там, де це неприпустимо; підміна поняття: неточна термінологія, незнання термінів; друкарські помилки, опіски тощо [10, с. 75].

Особливу групу юридичних пасток складають юридичні колізії. Юридична колізія (від лат. *collision* – “стикаюся”) – це протиріччя один одному формально діючих правових актів, що регулюють ті ж самі суспільні відносини (що стосуються до тих самих питань). Юридична колізія створює в правозастосовній практиці проблему вибору нормативно-правового акту, необхідного для застосування в даному конкретному випадку, порушує питання про вибір одного нормативно-правового акту із числа, що претендують на регулювання даного питання. Серед видів можливих юридичних колізій, насамперед, розрізняють наступні: між Конституцією (Основним Законом) і всіма іншими актами; між актами одного органу; між законом і підзаконним актом; між підзаконними актами [7, с. 47].

Юридичні колізії можуть виникати у всіх сферах суспільного життя. До найбільш типових юридичних колізій відносяться:

- Неправомірність видання тих чи інших законів і підзаконних актів, неадекватність оцінки їх співвідношення між собою і з Конституцією України;
- Деформація статусу або позапратова освіта державного, громадського органу, організації, посадової особи;
- Довільне співвідношення прав, обов'язків і відповідальності учасників спору;

- Суб'єктивна оцінка достовірності юридичних документів;
- Неправомірні юридичні дії (бездіяльність);
- Неправомірні юридичні факти;
- Перешкоди до здійснення компетенції того чи іншого суб'єкта, втручання в компетенцію;
- Невиконання правових рішень;
- Протиріччя між нормами внутрішнього державного і міжнародного права [7, с. 471].

Існують різні способи розпізнавання юридичних колізій. Найбільш адекватною формою їх попередження слугує попереднє включення в текст юридичного документа (особливо це важливо для нормативно-правових актів і договорів) положень про порядок розгляду спорів, відповідальності за невиконання. Способами вирішення юридичних колізій є: судовий розгляд, претензійний порядок, погоджувальні процедури, третейський суд і т.д. [10, с. 75].

Одна з найбільш поширених юридичних пасток – це розташування найбільш принципових пунктів в кінці договору або в примітці до інструкції, неправильне використання бланкетної або відсылної норм. Наприклад: у текст юридичного документа часто включається така фраза: "Невиконання або неналежне виконання... тягне юридичну відповідальність згідно з чинним законодавством". На жаль, не завжди автори таких фраз перевіряють, чи дійсно це питання регулюється чинним законодавством. І дуже часто виявляється, що такого складу правопорушення немає, тобто залучити до відповідальності неможливо [11, с. 75].

Друкарські похибки штучно створюють юридичну пастку. Щоб розпізнати їх наявність потрібно звірити текст договору з типовими зразками. В інших випадках необхідно опиратися на принцип доцільності [10, с. 76].

Правильно і грамотно написані юридичні документи завжди відрізняються чіткістю і точністю, вони прості за формою і зрозумілі по суті, й не тільки юристам. Велика частина письмової роботи юристів, депутатів, посадових осіб безпосередньо служить потребам суспільства, особливо при підготовці законодавчих актів, кодексів і статутів. Недбале складання договору або заповіту може призвести до зупинки підприємства або затримати успадкування майна на роки.

Юридичний документ – це матеріальний носій правової інформації. Як правило, юридичні документи – це тексти, що існують на паперовому носії. Практично кожній людині доводиться стикатися з тими чи іншими юридичними документами: в одних випадках – як творець тексту юридичного документа, в інших – при реалізації норми права, як адресата (виконавця правових приписів) [11, с. 12].

Юридичний документ – це сукупність форми і змісту, до яких пред'являються формальні і неформальні вимоги, що визначаються специфікою і видом юридичного документа. До формальних вимог відносяться: зміст юридичного документа, тобто прийняття (видання, підписання) документа в межах компетенції та уповноваженою особою; його несуперечність чинному законодавству України; форма юридичного документа, тобто найменування, реквізити тощо; структура юридичного документа. До неформальних вимог відносяться: зміст юридичного документа; форма; структура; логічність і послідовність викладу; етичність викладу матеріалу; юридична мова; правильне використання юридичної та іншої термінології [8, с. 137-138].

Щоб розпізнати пастки в тексті юридичного документа, слід дотримуватися базового принципу, який стверджує, що закон, по можливості, має більш вичерпно регулювати коло питань, віднесених до предмета регулювання, не залишаючи поза ним суттєвих фрагментів, що можна віднести до цього кола. Важливим елементом правотворчості є дотримання правила, яке наголошує на тому, що при підготовці нормативно-правового акту його слід формувати таким чином, щоб не виникло потреби вдаватися до винятків із загальних правил [8, с. 72].

Цінним в практичній площині є положення ст. 4.5 “Принципів міжнародних комерційних договорів” Міжнародного інституту уніфікації приватного права (УНІДРУА), відповідно до якого умови договорів повинні тлумачитися таким чином, щоб усім їм було надано значення, а не позбавляти сили яких-небудь із них. Такий підхід може успішно використовуватися й для тлумачення законів; всі печіткі положення та норми закону повинні тлумачитися так, щоби тлумачення однієї норми не скасовувало змісту іншої норми закону. Всі положення закону мають бути рівноцінними. Таким чином, ще на етапі підготовки проекту нормативно-правового акту необхідно: не допускати (вилучати) будь-які взаемовиключні положення, використовувати лише потрібну та точну термінологію; віднайти оптимальну структуру нормативно-правового акту, яка сприятиме придатності його до застосування; застосувати точну термінологію, яка надає закону чіткості й точності; використовувати просту й зрозумілу мову, яка забезпечуватиме ясність та доступність викладених норм [1, с. 46-47].

Недотримання формальних і неформальних вимог може спричинити різні наслідки. Найбільш важливим наслідком є визнання документа незаконним, недійсним. Існує два види незаконних актів – нікчемні та оспорювані. Абсолютно незаконні (нікчемні) акти визнаються такими в силу прямої вказівки закону. Оспорюваними вважаються акти, які в момент ухвалення були дійсними, але існують підстави, які дозволяють визнати акти незаконними. Оспорювання здійснюється в офіційному порядку й полягає в пошуку доказів, що дозволяють визнати акт незаконним [10, с. 72].

Неякісно сформульований юридичний документ породжує правові суперечки. В окремих випадках після призупинення дії юридичного документа повністю або частково, за результатами оскарження, можливе визнання акта незаконним або неконституційним. Іншими словами, документ втрачає юридичну силу. Серед інших наслідків оскарження є такі як: скасування акту нижчого органу вищим; анулювання правостановлюючих документів (дії ліцензії, дозволи тощо); опротестування юридичного документа прокурором; відмова в реєстрації нормативного акту, правостановчого документа, а також іншого юридичного документа; визнання правочину недійсним; необхідність використання погоджувальних, третейських процедур з приводу суперечок про рішення і дії юридичного характеру [10, с. 74].

Уникненню пасток при роботі з текстом юридичного документа сприяє перевірка наявності в чинному законодавстві будь-яких вимог до форми та змісту юридичного документа. Форма та зміст документа можуть залежати від узгодження волі сторін (сторони). Підготовка юридичного документа з ігноруванням передбаченої законом форми приводить, з одного боку, до фактичної наявності документа, а з іншого – до формальної його відсутності. Цю ситуацію може використовувати в своїх інтересах будь-яка зі сторін.

Основний спосіб розпізнання пасток в юридичному документі – це повністю й дуже уважно його прочитати, перевірявши, чи однаковий сенс вкладається в терміни та слова. Невизначеність і багатозначність юридичної та іншої термінології, а також подвійний сенс повсякденних слів і виразів найчастіше використовуються для введення в оману.

Юридичні пастки можуть бути завуальовані під традиційною форс-мажорною фразеологією. Наприклад, навряд чи один із учасників договору зрадіє, коли дізнається, що друга сторона може бути звільнена від відповідальності, а дія самого договору може бути припинена внаслідок справжньої дрібнички, яка, проте, була завбачливо передбачена у форс-мажорному застереженні. Саме тому не буде зайвим більш прискіпливо роздивитися відповідні умови договору. Випадкові та навмисні пастки в юридичних документах використовуються недобросовісною стороною у протиправних інтересах. Наприклад: у договорі найму житлового приміщення (ст. 819 ЦК України) замість обов'язку наймодавця "здійснювати капітальний ремонт житла" зазначається дещо інший обов'язок – "проводити ремонт житла" (без зазначення термінів останнього) [9, с. 457].

Розпізнати та уникнути багатьох логічних пасток, що зустрічаються в юридичних текстах, допоможе знання законів логіки. Нерідко в претензійному листуванні трапляються софістичні звороти й вирази, які відводять від предмета спору та суті справи. Усі положення юридичного документа необхідно розглядати як рівноцінні, тому, на етапі підготовки юридичного документа слід виявляти й усувати будь-які взаемовиключні й суперечливі одне одному положення. Текст нормативно-правового акту слід сформулювати логічно, щоб розуміння однієї норми чи статті не було можливе лише на основі іншої норми чи статті, які йдуть далі за змістом нормативно-правового акту. Загалом це правило можна сформулювати так: виклад нормативного акту має бути побудовано від загального до часткового, від права до процедури, від правила до винятку, від постійного до тимчасового [2, с. 24-25].

Хоча більшість вчених вважає, що вищенаведені норми за своєю природою не є технічно-юридичними, можна погодитися з думкою Н. А. Власенко про своєрідність функціонального призначення таких правил, які дозволяють розглядати їх у контексті даної проблематики. Н. А. Власенко пропонує наступні додаткові правила якот: визначеність і однорідність предмета правового регулювання; неприпустимість конкуренції колізійних правил, зокрема "*lex posteriori derogat lex priori*" (лат. "новий закон скасовує попередній") і "*lex specialis derogat generali*" (лат. "спеціальний закон скасовує загальний закон"); відсутність прогалин; мінімізація відсилань [4, с. 179].

Чіткість і зрозумілість юридичного письма є передумовою розпізнавання юридичних пасток та ефективного застосування нормативно-правового акту. Повноцінне регулювання правовими нормами суспільних відносин можливе за умови розуміння їх положень суб'єктами правовідносин. Дотримуючись вимог техніки юридичного письма, творець правового документа забезпечить логіку викладу, точність формулювань, та зрозумілість. За допомогою чітко визначених юридичних термінів та звичайних мовних конструкцій виключається термінологічна багатозначність. Правові норми зрозумілі та доступні для користувачів, якщо вони сформульовані професійною юридичною мовою. Мова вважається єдиним будівельним матеріалом, з якого створюється правова матерія, причому словесна форма властива далеко не лише закону, а практично всім аспектам права.

1. Артеменко В. Проектування нормативно-правових актів: [навчальний посібник] / В. Артеменко. – К.: Фонд "Європа XXI", 2007. – 256 с.
2. Бергерон Роберт. Правила нормпроекування / Р. Бергерон. – 1998. – 41 с.
3. Большой юридический словарь. – М.: Инфра-М, 2009. – 864 с.
4. Власенко Н. А. Правила законодательной техники в нормативных правовых актах субъектов Российской Федерации / Н. А. Власенко // Законотворческая техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование: Сб. статей: В 2 т.: под ред. д.ю.н., проф., акад. В. М. Баранова. – Нижний Новгород, 2001.

5. Власенко В. А. Язык права / В. А. Власенко. – Иркутск, 1997. – 176с.
6. Давыдова М. Л. Теоретические и методологические проблемы понятия и состава юридической техники: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук: Волгоградский гос. ун-т / М. Л. Давыдова. – Волгоград, 2010. – 50 с.
7. Теория государства и права / Под ред. В. К. Бабаева. М., 1999. – 377с.
8. Ткачук А. Законодавча техніка: [практичний посібник]. Як готувати проекти законів / А. Ткачук. – К.: [ін-т. громад. суп-ва], 2004. – 184 с.
9. Цивільний кодекс України: Науковий практичний коментар / за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: Правова єдність, 2009. – 744 с.
10. Шугрина Е. С. Техника юридического письма: [учеб. –практ. пособие] / Е. С. Шугрина. – М., 2000. – 272 с.
11. Язык закона / Боголюбов С. А., Казьмин И. Ф., Лохвина М. Д., Москвин С. С., и др.; под ред.: Пигольки А. С. – М.: Юрид. лит., 1990. – 192 с.
12. Экономика и право: Большой толковый словарь-справочник. Авт. –сост. Л. П. Кураков, В. Л. Кураков. – М.: Вуз и школа, 2003. – 868с.

Ончук І. І., Шутак І. Д. “Пастки” в юридичних документах та способи їх розпізнавання

В науковій статті аналізуються найбільш типові юридичні пастки та способи їх розпізнавання при роботі з текстом юридичного документа. Висвітлюється техніка юридичного письма в якості ідеальної і матеріальної основи професійної компетентності парламентаріїв, службовців державного апарату, юристів. Акцент ставиться на дотриманні вимог техніки юридичного письма як передумові розпізнавання юридичних пасток та ефективного застосування нормативно-правового акту.

Ключові слова: юридична пастка, юридична техніка, техніка юридичного письма, юридичний документ, юридична мова, колізії.

Ончук И. И., Шутак И. Д. “Ловушки” в юридических документах и способы их распознавания

В научной статье анализируются наиболее типичные юридические ловушки и способы их распознавания при работе с текстом юридического документа. Освещает техника юридического письма в качестве идеальной и материальной основы профессиональной компетентности парламентариев, служащих государственного аппарата, юристов. Сделан акцент на соблюдении требований техники юридического письма как предпосылке распознавания юридических ловушек и эффективного приложения нормативно-правового акта.

Ключевые слова: юридическая ловушка, юридическая техника, техника юридического письма, юридический документ, юридический язык, коллизии.

Onychchuk I. I., Shutak I. D. "Traps" In Legal Documents And Methods Of Their Recognition

The scientific article examines the most common legal traps and how to recognize them while working with text legal document. The technique of legal writing, as an ideal and the material basis of professional competence of members of parliament, officials of the state apparatus, and lawyers is outlined. Emphasis are placed on compliance with the requirements of legal writing techniques as a precondition of legal recognition of traps and the legal act effective use.

Keywords: legal trap, legal technique, legal writing, legal documents, legal language, collisions.